

Vallás- és kultúrtörténet – BTTR1407DMA

2025/2026. tanév, őszi félév, szerda 12:00, Főépület 407/5

[berez.gabor@arts.unideb.hu](mailto:berecz.gabor@arts.unideb.hu)

A TÁRGY CÉLJA:

A kurzus a görög-római vallás és kultúra alaposabb megismerésére törekszik. A görög-római mitológia termékenyen hatott az európai irodalomra és filmművészetre, az olimpiai játékok napjainkban is a békés versengés rendezvényei, illetve ma is él a fürdőzés kultúrája, a színházba járás vagy épp a „modern fogatversenyek” megrendezésének szokása. A szemináriumi órák során forrásközpontúan vizsgáljuk meg a görög-római antikvitás kultúráját és vallását.

A FÉLÉV MENETE:

1. A követelmények ismertetése. Általános bevezetés: vallástörténeti iskolák, vallások csoportosítása, korszakhatárok, szakirodalom.

2. Az Égeikum a bronzkorban: a minói és a mykénai kultúra.

Beszámoló: Írásbeliség a minói és a mykénai korban (adathordozók, írás- és szövegtípusok és történeti forrásértékük).

3. Görög kozmogónia, pantheón és mitológia.

Otthoni olvasás: Sarkady János (Szerk, összeáll. bev.): *Görög vallás, görög istenek*. Budapest, 1974, 75-85., 95-102.

Beszámoló: A görög kozmogónia különböző elképzelései, a teremtéstörténetek eredete.

4. Jóslás a görög világban. Szentélyek és szentélykörzetek. Olimpiai játékok.

Otthoni olvasás: Ritoók Zsigmond: *Színház és stadion*. Budapest, 1968, 89-93.

Beszámoló: A jóslás és az örület kapcsolata a görög világban.

5. A hellénisztikus vallás és művészettörténeti áttekintés: fontosabb műalkotások, templom- és épület(maradványok).

Beszámoló: A hellénisztikus vallás (misztériumok és vallási szinkretizmus).

6. Az etruszk kultúra.

Beszámoló: A Disciplina Etrusca bemutatása: az etruszk jóslás formái, „szabályszerűségei”.

7. Az archaikus és a klasszikus római vallás.

Otthoni olvasás: Hahn István: *Istenek és népek*. Budapest, 1968, 210-224.

Beszámoló: Kultuszok befogadása: Asklépios, Magna Mater és Isis.

8. A római papi testületek.

Beszámoló: A pontifexek és a flamenek collegiumai.

9. A római túlvilághít, temetkezési szokások.

Otthoni olvasás: Ürögdi György: *A régi Róma*. Budapest, 1963, 245-255. „Halál és temetés” c. fejezet.

Beszámoló: A pompa funebris.

10. A római épített környezet: templomok, utak, vízvezetékek, színházak stb.

Otthoni olvasás: (1) Horváth István Károly: A Római Birodalom színházi élete. In: Staud Géza – Székely György (szerk.): *A színház világtörténete* 1. Budapest, 1986, 86-88. (Színházépület- és technika c. alfejezet) – (2) Maróti Egon – Horváth István Károly – Castiglione László: *A régi Róma aranykora*. Budapest, 1967, 317-323, 370-372.

Beszámoló: A római útépités folyamata. A római úthálózat (fontosabb, nevezetesebb utak, különös figyelemmel a pannoniai úthálózatra; limes).

11. Mindennapi élet az ókori Rómában és a provinciákban.

Beszámoló: A római konyha: főzhely, mindennapi étkezés és lakomák.

12. Zárthelyi dolgozat.

13. A félév értékelése.

A TÁRGY TELJESÍTÉSE:

Az aláírás megszerzésének alapvető feltétele az órán való jelenlét (**legfeljebb 3 hiányzás engedélyezett**). A szorgalmi időszakban **egy zárthelyi dolgozat** és **egy órai referátum megtartása kötelező**.

KÖTELEZŐ IRODALOM:

- Gesztelyi Tamás: *A római vallás története*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1993.
- Hahn István: *Istenek és népek*. Budapest, 1980.
- Hegyi Dolores: *Polis és vallás. Bevezetés a görög vallástörténetbe*. Budapest, 2002.
- Horváth István Károly: A Római Birodalom színházi élete. In: Staud Géza – Székely György (szerk.): *A színház világtörténete* 1. Budapest, 1986, 86-88.
- Maróti Egon – Horváth István Károly – Castiglione László: *A régi Róma aranykora*. Budapest, 1967.
- Németh György – Ritoók Zsigmond – Sarkady János - Szilágyi János György: *Görög művelődéstörténet*. Budapest, 2006.
- Németh György: *Görög-római szöveggyűjtemény. A görög és római történelem forrásai*. Budapest, 2011.
- Ritoók Zsigmond: *Színház és stadion*. Budapest, 1968.
- Sarkady János (Szerk, összeáll. bev.): *Görög vallás, görög istenek*. Budapest, 1974.
- Ürögdi György: *A régi Róma*. Budapest, 1963.

AJÁNLOTT IRODALOM:

- Adamik Tamás: *Római irodalom. A kezdetektől a Nyugatrómai Birodalom bukásáig.* Pozsony, 2009.
- Adorno-Beschi-Ferrara-Laufer: *A klasszikus Athén.* Budapest, 1966.
- Bugh, G. R. (Ed): *The Cambridge Companion to the Hellenistic World.* New York, Cambridge University Press, 2006.
- Campbell, Virginia L.: Pompa in Pompeii: experiencing a funeral procession in the ancient city. *Open Arts Journal*, 10. sz., 2021
- Devecseri Gábor: *Kalauz Homéroszhoz.* Budapest, 1974.
- Dodds, E. R.: *A görögség és az irracionális.* Budapest, 2002.
- Dumézil, G.: *Archaic Roman religion with an appendix on the religion of the Etruscans. 1-2 combined.* Johns Hopkins University Press, 1996.
- Gáspár Dorottya: *Pannoniai síremlékek. Római kori halottkultusz a mai Magyarország területén.* Budapest, 2016
- Gesztelyi Tamás: Magna Mater változó szerepkörben. *Ókor* 15. sz., 2016, 64-68.
- Grüll Tibor: *Az utolsó birodalom.* Typotex, Budapest, 2007.
- Grüll Tibor: *A Római Birodalom gazdasága.* Budapest, 2017.
- Guittard, Charles: Az etruszk vallása. In: Havas László – Tegye Imre (szerk.), *Bevezetés az ókortudományba V.*, Debrecen, 2002.
- Havas László – Németh György – Szabó Edit: *Római történeti kézikönyv.* Budapest, 2001.
- Hegyi Dolores – Kertész István – Németh György – Sarkady János: *Görög történelem. A kezdetektől Kr. e. 30-ig.* Budapest, 2006.
- Hegyi W. György: Ősök, maszkok, utódok: A pompa funebris Rómában. *Ókor* 8, 2009, 3–4. sz., 70–77.
- Karsai György: *Homérosz: Iliász.* Budapest, 1998.
- Karsai György: *Homérosz: Odüsszeia.* Budapest, 1998.
- Kerényi Károly: *Görög mitológia.* Budapest, 1977.
- Kertész István: *Az olümpiai játékok története.* Budapest, 1996.
- Marcus Gavius Apicius: *Szakácskönyv a római korból.* Ford.: Hegedűs Zsuzsa, Orlovsky Géza. Budapest, 2003.
- Mócsy András: *Pannonia a korai császárság idején.* Budapest, 1974, 108-116.
- Németh György – Kovács Péter: *Bevezetés a görög-római felirattanba.* Budapest, 2011.
- Ogden, Daniel: *A Companion to Greek Religion.* Blackwell, 2007.
- Pallottino, Massimo: *Az etruszkok.* Budapest, 1980.
- Pescarin, Sofia: Róma. *Az örök város régészeti emlékei.* Budapest, 2000.
- Póczy Klára: Osztriga nyersen, főve, sültve, sósan, édesen. *Ókor* 4, 2005, 3. sz., 83-87.
- Ritoók Zsigmond (szerk.): *Színház és stadion.* Budapest, 1968.
- Röpke, Jörg: *A Companion to Roman Religion.* Blackwell, 2011.
- Spawforth, Tony: *Az ókori Görögország templomai.* Pécs, 2006.
- Thomas Köves-Zulauf: Pontifex és flamen: a római vallás sajátosságai. In: *Római vallás- és irodalomtörténeti tanulmányok.* Budapest, 2021, 81-101.
- Tóth István: *A rómaiak Magyarországon.* Budapest, 1975.
- Visy Zsolt: Some notes on the development of the military road network of the Roman Empire. In: Hodgson, Nick – Bidwell, Paul – Schachtmann, Judith (szerk.): *Proceedings of the XXI International Congress of Roman Frontier Studies (Limes Congress) held at Newcastle upon Tyne in August 2009.* Oxford, 2009, 69-78.

A BESZÁMOLÓKHOZ AJÁNLOTT OLVASMÁNYOK:

1. Beszámoló: Írásbeliség a minósi és a mykéni korban (írástípusok, adathordozók, írás- és szövegtípusok és történeti forrásértékük).

- a) Németh György – Hegyi W. György: *Görög-római történelem*. Budapest, 2011, 45-48., 55.
- b) Hegyi Dolores – Kertész István – Németh György – Sarkady János: *Görög történelem. A kezdetektől Kr. e. 30-ig*. Budapest, 2006, 20-26, 93-95, 102.
- c) Chadwick, John: *A lineáris B megfejtése*. Budapest, 1980, 8-74.

2. Beszámoló: A görög kozmogónia különböző elképzelései, a teremtéstörténetek eredete.

- a) Graves, Robert: *A görög mítoszok*. Budapest, 1981. („I. A pelaszgok teremtésmítosza” c. alfejezettől a „7. Kronosz bukása” c. alfejezettel bezárólag)
- b) Németh György – Ritoók Zsigmond – Sarkady János - Szilágyi János György: *Görög művelődéstörténet*. Budapest, 2006, 96-99. („Hésiodos” c. alfejezet)
- c) Kerényi Károly: *Görög mitológia*. Budapest, 1977. („I. A dolgok kezdete” és „II. Titántörténetek” c. fejezetek)
- d) Apollodórosz: *Mitológia*. Ford.: Horváth Judit. Budapest, 1977, 81-83. (Szepessy Tibor utószava)

3. Beszámoló: A jóslás és az örület kapcsolata a görög világban.

- a) Hegyi Dolores: *Polis és vallás*. Budapest, 2002, 106-126. („A jóslás és a jósdák” c. fejezet.)
- b) Dodds, E. R.: *A görögség és az irracionális*. Budapest, 2002, 13-213.

4. Beszámoló: A hellénisztikus vallás (misztériumok és vallási szinkretizmus).

- a) Sarkady János (Szerk, összeáll. bev.): *Görög vallás, görög istenek*. Budapest, 1974. 237-267., különösen 237-243.
- b) Hahn István: *Istenek és népek*. Budapest, 1980, 224-257. („Valláskeveredés, misztériumok és megváltáshit.” c. fejezet)

5. Beszámoló: A Disciplina Etrusca bemutatása: az etruszk jóslás formái, „szabályszerűségei”.

- a) Pallottino, Massimo: *Az etruszkok*. Budapest, 1980, 131-147.
- b) Guittard, Charles: *Az etruszkok vallása*. In: Havas László – Tegye Imre (szerk.), *Bevezetés az ókortudományba V.*, Debrecen, 2002, 113-224.

6. Beszámoló: Kultuszok befogadása: általában az istenek recepciójáról, kiemelten pedig Asklepios, Magna Mater és Isis kultuszának átvétele.

- a) Thomas Köves-Zulauf: *Bevezetés a római vallás és monda történetébe*. Budapest, 1995, 224-232.
- b) Gesztelyi Tamás: *A római vallás története*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1993, 31, 33, 49, 50.
- c) Gesztelyi Tamás: Magna Mater változó szerepkörben. *Ókor* 15. sz., 2016, 64-68.
- d) Maróti Egon – Horváth István Károly – Castiglione László: *A régi Róma aranykora*. Budapest, 1967, 268-272.

7. Beszámoló: A pontifexek és a flamenek collegiumai.

- a) Thomas Köves-Zulauf: Pontifex és flamen: a római vallás sajátosságai. In: *Római vallás- és irodalomtörténeti tanulmányok*. Budapest, 2021, 81-101.
- b) Havas László – Németh György – Szabó Edit: *Római történeti kézikönyv*. Budapest, 2001. – 'flamines' és 'pontifices'

8. Beszámoló: A pompa funebris.

- a) Ürögdi György: *A régi Róma*. Budapest, 1963, 245-255.
- b) Gáspár Dorottya: *Pannoniai síremlékek. Római kori halottkultusz a mai Magyarország területén*. Budapest, 2016, 11-25.
- c) Hegyi W. György: Ősök, maszkok, utódok: A pompa funebris Rómában. *Ókor* 8, 2009, 3–4. sz., 70–77.
- d) Campbell, Virginia L.: Pompa in Pompeii: experiencing a funeral procession in the ancient city. *Open Arts Journal*, 10. sz., 2021, 145-159.

9. Beszámoló: A római útéptés folyamata. A római úthálózat (fontosabb, nevezetesebb utak, különös figyelemmel a pannoniai úthálózatra; limes).

- a) Visy Zsolt: Some notes on the development of the military road network of the Roman Empire. In: Hodgson, Nick – Bidwell, Paul – Schachtmann, Judith (szerk.): *Proceedings of the XXI International Congress of Roman Frontier Studies (Limes Congress) held at Newcastle upon Tyne in August 2009*. Oxford, 2009, 69-78.
- b) Grüll Tibor: *A Római Birodalom gazdasága*. Budapest, 2017, 271-281.
- c) <https://www.youtube.com/watch?v=EptaDCU6Kmw>
- d) Tóth István: *A rómaiak Magyarországon*. Budapest, 1975, 13-26.
- e) Mócsy András: *Pannonia a korai császárság idején*. Budapest, 1974, 108-116.
- f) [https://romaikor.hu/romai_epiteszet/infrastruktura/romai_utak_uthalozatok_es_uteptes/romai_uteptes/uteptes/cikk/romai_uteptes_\(i\)](https://romaikor.hu/romai_epiteszet/infrastruktura/romai_utak_uthalozatok_es_uteptes/romai_uteptes/uteptes/cikk/romai_uteptes_(i))
- g) https://romaikor.hu/romai_epiteszet/utak_es_uthalozat/a_romai_birodalom_uthalozata/cikk/utak_es_utrendszer

10. Beszámoló: A római konyha: főzőhely, mindennapi étkezés és lakomák.

- a) Ürögdi György: *A régi Róma*. Budapest, 1963, 190-200. („A római konyha” c. fejezet)
- b) Maróti Egon – Horváth István Károly – Castiglione László: *A régi Róma aranykora*. Budapest, 1967, 336.
- c) Marcus Gavius Apicius: *Szakácskönyv a római korból*. Ford.: Hegedűs Zsuzsa, Orlovsky Géza. Budapest, 2003. – (a feltöltött részek: bevezető tanulmány és utótanulmány)
- d) Póczy Klára: Osztriga nyersen, főve, sültve, sósan, édesen. *Ókor* 4, 2005, 3. sz., 83-87.

Berecz Gábor
egyetemi tanársegéd